

Zafar Diyor ijodining o‘ziga xosliklari

Farg‘ona davlat universiteti dotsenti,

Shodiya Azizovna Ganiyeva

Farg‘ona davlat universiteti talabasi

Inomjonova Naziroy

Tel: +998950234565

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek bolalar adabiyotining mashhur namoyondalaridan biri Zafar Diyorning bolalar adabiyotiga qo‘shgan hissasi, bolalarni tarbiyalovchi hamda komillik sari yetaklovchi g‘oyalarini ilgari surgan she‘rlarining tasnifi, she‘rlarini ta‘lim-tarbiya jarayonidagi o‘rni keltirilgan.

Kalit so‘zlar. o‘qituvchi, jamiyat, yosh avlod, vatanga muhabbat, insonparvarlik, aql, tarbiya, tabiat, vatan, she‘r, bola;

Annotation. This article presents the contribution of the famous writer of children's literature Zafar Diyar to children's literature, the classification of his poems that promote the ideas of educating children and leading them to perfection, and the role of his poems in the educational process.

Keywords. teacher, society, young generation, love of country, humanity, mind, education, nature, country, poem, child;

Kirish: Barchamizga ma‘lumki hozirgi shiddat bilan taraqqiy etib turgan bir zamonda bolalar adabiyotini zabardast bolalar yozuvchisi Zafar Diyorning ijodisiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Shoir o‘zining butun umri davomini bolalar adabiyotiga bag‘ishladi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Yozuvchi har doim bolalarning dunyosida yashab, bolalarcha fikrlashi, she‘rlari sodda, ravon, qofiyali va samimiyat ila yozilgani bilan o‘ziga xos va ajralib turadi. Har bir ijod mahsulilning zamirida olam olam ma‘no va mazmun mujassam.

Yozuvchining hayoti va ijodi jahon urushlariga to‘g‘ri kelganligi sababli uning she‘rlari ko‘proq vatanparlik, kelajakka umid, insonparvarlik haqida yozilgan. Yozuvchi qanchalik tahlikali va urush qiyinchiligi bo‘lishiga qaramay faqat oldinga intiladi. Uzoq umr ko‘rmagan bo‘lsada bolalar adabiyotiga o‘zining katta hissasini qo‘sha oldi va hattoki Zafar Diyor kichkintoylar uchun she‘rlar yozar ekan, izlanish, o‘qish, o‘rganish zarurligini dildan his etadi. “Bolalar uchun asar yozishni men

o‘zim uchun juda qiyin va mas‘ulyatli vazifa deb bilaman . Bu mas‘uliyatli vazifani uddasidan chiqish uchun tinmay ijodiy izlanishdaman”-deb aytadi.

Uning har bir she‘rida bolaning qaysidir xislatini tarbiyalash, dunyoqarashini o‘stirish, vatanga, tabiatga muhabbat uyg‘otish, mehr-muruvat singari g‘oyalar ilgari surilgan.

Zafar Diyor o‘zining dastlabki mashhur asarlaridan biri bo‘lgan “Mashinist” dostonini yaratdi. Dostondagi Ashur obrazi baxtiyor yoshlarning fazilatlarini umumlashtirishga bag‘ishlagan. Maktabda o‘qish Ashurni hunarli qilish bilan birga, uning ongi va tushunchasini ham o‘stiradi. U Vatanga sadoqatli, har doim olg‘a intiluvchi ilg‘or yoshlardan biri bo‘lib yetishadi. Shuning uchun doston qahramoni o‘z umrini Vatan yo‘liga tikishga tayyor turadi.

Sevinaman, hali yoshman, ko‘p yashayman

Bu o‘lkaning saodati – baxti uchun.

Yana o‘qib, yana kulib ko‘p yashayman

Shu ko‘plarning biri bo‘lib o‘lkam uchun.

Ha! Mamlakat unday va‘da bergay senga :

Butun umrim sening porloq hayotingga!

Ushbu parchada insonning kelajakdan umidi, hayotga bo‘lgan muhabbat jo‘sh urib turadi. Insonga qachonki, o‘ziga ishonchi bo‘lsagina hayotga muhabbat qo‘yadi, o‘z ishini sevsa, o‘z ishini sidqi dildan qiladi. O‘z ishining mutaxassisi bo‘ladi. Bugungi kunda insonlarning 70% o‘z ishiga mas‘uliyatsiz, buning sababi esa o‘z ishini sevmasligi va o‘zi xohlamagan kasbda bo‘lganligi. Buning uchun bolani yoshligidan o‘zi xohlagan kasbga yo‘naltirish kerak deb hisoblayman. She‘rining ikkinchi misrasidagi “Bu o‘lkaning saodati – baxti uchun” o‘quvchida vatan uchun xizmat sharafliligini, uning saodatga yetishi uchun jon-jahdi bilan harakat qilishiga, unda bunga ishonch borligiga turtki beradi. U o‘qib, vatan ravnaqiga hissa qo‘shishini, baxtli bo‘lishini, o‘zining o‘lkasi uchun munosib farzand bo‘lishini va butun umri davomida mamlakatning porloq kelajagi uchun xizmat qilishini bayon qiladi.

Shoirning yana bir mavzusi bu ona tabiat va hayvonot olami hisoblanadi. Uning «Tantana» she‘rlar to‘plamidagi ko‘plab she‘rlari “Binafsha”, “Navbahor”, “Qushlar haqida qo‘shiq”, “Kapalak” singari she‘rlari ham shular jumlasiga kiradi.

Shoir bolalarning tabiat hodisalariga, hasharot-u jonivorlarga, ayniqsa, kapalakka qiziqishini, mehr-muhabbatini kichkintoylarga xos soʻz va ohangda ifodalab, hayotga diqqat-eʻtiborini oshiradi, kuchli zavq uygʻotadi, kapalak obrazi orqali kitobxonda insoniy tuygʻularni shakllantiriga, kapalakning umri qisqa boʻlsada u faqat gulzorda pokiza va xush-xurram yashashi bilan ajralib turishi bilan xarakterlidir.

Uch, ucha ber, ucha ber,
Goʻzal bogʻcham-gulshanda.
Sira ozor bermayman,
Sevgim, fikrim ham sanda.
Kapalakjon, kapalak;
Doʻst boʻlaylik ikkimiz,
Toʻxta, soʻzlayin andek ! (“Kapalak”)

Bolaning jonzotlarga ozor bermaslik, ular ham tirik jonligi, ularni asrab avaylash kerakligi haqida, ularga doʻst tutinish bilan birga gʻamxorlik ruhida tarbiyalaydi.

Shuningdek, Zafar Diyorning hayvon va parrandalarga bagʻishlangan sheʼrlarida ham shunga oʻxshash ikki maqsad koʻzga tashlanadi. Ularning birinchisi, bolalarga hayvon yoxud parrandalarning oʻziga xosliklari haqida maʼlumot berish boʻlsa; ikkinchisi, bolalarni tabiat va hayvonot dunyosiga mehribonlikka, ularni avaylab-asrash va koʻpaytirish hamda qadrdonlashishga undashdir. Har ikkala maqsad ham aslida tarbiyaga borib taqaladi. Tarbiyaning quruqdan-quruq pand-nasihat tarzida emas, balki goʻzal badiiy shaklga solingan sheʼr tarzida berilishi maqsadga tezroq yetkazishini va yosh kitobxonning badiiy didini ham charxlashini isteʼdodli sanʼatkor toʻgʻri anglagan va asarlarida buni aks ettirgan.

Olimlarning fikricha eng buyuk kashfiyotlar bu bolalardar tilidan chiqarkan, chunki ular inson aqli yetmaydigan va xayoliga kelmaydigan narsalarni oʻylashadi, orzu qilishadi, borishni, qilishni xohlashadi. Baʼzi ular uylagan narsalarni kattalar oʻylamaydi, chunki kattalar nazarida u ishning iloji yoʻqday, ammo bolalarning begʻuborligi dunyo qarashining bolalarcha kengligi bunga turtki boʻladi. Bola har doim koʻproq yetib boʻlmas narsalarni oʻylaydi. Agar bundan 500 yil aval kun kelin insonlar uzoq masofadan turib bir biri bilan gaplasahdi, bir birini kuradi, insonlar osmonda uchadigan narsa boʻladi ular ucha oladi deyilgan fikrni kimdir berganida hech kimning aqli bu narsani tan olmasdi, lekin barchamizga ayonki bu narsa

bugungi kunda oddi zamon ilm fan taraqqiyot mahsuli. Demak, aynan biz bo‘lmaydi degan narsalar bir kun kelib albatta bo‘ladi. Yozuvchi o‘zining bolalarning [xatti-harakatlarini](#), orzu-intilishlarini yaxshi biladi. Shu jihatdan qaraydigan bo‘lsak, uning «Kel, uchaylik shimolga» she‘ri g‘oyat xarakterlidir. Bunda shoir «Quyosh tushmaydigan» qutbni borib ko‘rishni orzu qilgan bolaning lirik obrazini gavdalandiradi. Yosh bolaning murg‘ak xayoli shimoliy qutbni borib ko‘rishni, undagi hodisalar bilan tanishishni xohlaydi. Shoir lirik qahramonning ulug‘ maqsadlarga erishish uchun fan va texnika asoslarini amalda egallashi kerakligini chuqur anglaydi. Buni shoir modelcha yasash jarayonida kichik yoshdagi bolalarning ruhiyatiga mos, sodda holda tushuntiradi va ularda katta ishlarga-qahramonlikka havas uyg‘otadi:

Yosh bo‘lsam ham mayliga
Qanot bog‘lab uchayin;
Muz sahrosi Qutbning
Sirin men ham ochayin.
Hoy, suyuqli modelcham,
Tayyormisan safarga ?
Fikrim senda hamisha,
Kel, uchaylik Shimolga !

Yozuvchi o‘zining har bir she‘rlarida ham ta‘limiy va ham tarbiyaviy maqsadlarni ko‘ra olamiz. Eng yaqin do‘st, sirdosh, tarixdan so‘zlovchi, kelajak yo‘lingizni porloq qiluvchi, yaxshilikka yetaklovchi eng yaqin do‘st bu-kitob. Zafar Diyor bolani kitobga bo‘lgan ishtiyoqini oshirish uchun ham ular uchun bilim manbai bo‘lgan kitobni sevib, fan asoslarini chuqur egallashlari zarurligini uqtiradi. Bu g‘oyani “Kitob, mening do‘stimsan” she‘rida shunday tasvirlaydi.

Varaqlasam bir boshdan
Quvnab bahrim ochiilur,
Oltin harf so‘zlardan
Totli ma‘no sochilur.
Shuning uchun deymanki:
Kitob mening do‘stimsan!

Zafar Diyor she‘rni bolalar uchun sodda, ravon va har tomonlama kitobga bola tilida ta‘riflaydi. Bola ongiga singdirishda ustalik bilan yozadi.

Gar sahifang men uchun

Bir hikoyat so‘zlaydi,

-O‘qib odam bo‘lgin deb

Yaxshi niyat kuzlaydi.

Shoir kitob bolalar uchun qanchalik kerakligini u bilim manbai ekanligini, do‘sti deb ko‘rsatgan bola tilidan, kitobga muhabbat quygan bolaniing jonli qiyofasini chizadi:

Sen jondan sevaman

Meni tilga o‘rgatding,

Hadya qilib ilm-fan,

Yorug‘ yullar kursatding.

Yozuvchining ijodi urush yillariga to‘g‘ri kelganligi ham uni ijodiga hech qanday ta‘sirini ko‘rsatmadi, aksincha u ikkinchi jahon urushi davrida tinmay samarali ijod qildi. Shoirning “G‘unchalar”, “Serquyosh o‘lka”, “Ona qoshig‘I”, “Bizning oila”, “Qahramon”, “Tankist”, “Ulug‘ bayram”, “Qurol bering menga ham”, qahramonning kelishi”, “biz yashamoq istaymiz”, “Qo‘riqchilikda” singari she‘rlari bosilib chiqqan. Zafar Diyor qisqa umr ko‘rgan bo‘lsa-da, uning yosh avlod shaxsiyatini shakllantirishga xizmat qiladigan aksariyat yozuvlari bugungi kunda ham o‘zbek bolalar adabiyotining eng go‘zal sahifalarini tashkil qiladi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bugungi kunda bolalar adabiyotiga uning rivoj-u ravnaqiga, o‘zining she‘r, qo‘shiq, doston va ertaklari bilan Zafar Diyor katta hissa qo‘shgan. Uning barcha she‘rlarini, asarlarini bolalar sevib o‘qiydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Zafar Diyor va o'zbek bolalar adabiyoti - fayllar.org
2. Zafar Diyorning zafarli ijodi WWW.MALUMOT.RU
- 3) Bolalar adabiyoti va nazariyasi. <https://azkurs.org> › pars_docs
4. Jumaboyev M. O‘zbek va chet el bolalar adabiyoti. Toshkent: O‘zbekiston, 2002
5. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti Toshkent: O‘qituvchi, 1994

6. Искандарова , Ш., & Маруфова Зулфия Набиевна, З. (2023). IMAGE OF BEAUTY IN CLASSIC ARTISTIC TEXTS. Scientific Journal of the Fergana State University, (5), 28. https://doi.org/10.56292/SJFSU/vol_iss5/a28
7. Искандарова, Шарифа Мадалиевна, Шокирова, М.Н. ЎЗБЕК МИЛЛИЙ СПОРТ ТУРЛАРИГА ОИД ЛИНГВИСТИК БИРЛИКЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШ АСОСЛАРИ // Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali. 2021. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zbek-milliy-sport-turlariga-oid-lingvistik-birliklarning-shakllanish-asoslari> (дата обращения: 27.11.2023).
8. D.A.Ganieva. (2023). SYNCRETISM AND POLYFUNCTIONALITY IN THE RELATIVE FORMS OF THE VERB. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 10(11).
9. Ганиева Д. А., кизи Эргашева Д. Х. ИДИОСТИЛЬ И ЕГО ЛИНГВОПОЭТИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА //ILM FAN TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY METODLARNING QO'LLANILISHI. – 2023. – Т. 3. – №. 5. – С. 28-32.
10. Ganiyeva Shodiya Azizovna, Abduraximova Xanifaxon Tolibovna, Rahmatjonova Hilolaxan Adhamjon kizi. (2023). ANALYSIS AND SIGNIFICANCE OF WORLD AND CHILDREN'S LITERATURE. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 10(11), 391–394.
11. Ganiyeva Shodiya Azizovna, Abdullayeva Mohinur Davlatjon qizi. (2023). KUDDUS MUHAMMADI - UZBEK CHILDREN'S POET. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 10(11), 388–390.

Research Science and
Innovation House

